

Hıristiyan Kültürü ve Hadisler

(Zühd hadisleri-literatürü özelinde)

Özcan Hıdır, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017, 784 sayfa.

*Mahmut TOSLAK**

İslâm dininin ve fıkhnın üzerine bina edildiği edille-i erbeadan ikincisi olan sünneti, Hz. Peygamber (S.A.V) efendimizin hadis-i şeriflerinden öğreniyoruz. Hadis-i şeriflerin ise bizlere kadar ulaşmasında selef ve halef âlimlerimiz büyük gayretler göstermiş ve bunun sonucunda da “ulûmu'l-hadis” teşekkül etmiştir. Bu ilimler ile de Hz. Peygamber (S.A.V) efendimizden gelen onun kıymetli sözleri fiilleri, takrîrleri bizlere kadar senedli bir şekilde ulaşmıştır. İslâm dini hiç bir dinde olmayan bir rivâyet yöntemiyle nesilden nesile senedle aktarılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm tevâtürle, hadis-i nebevîler de bir kısmı mütevâtîr, bir kısmı da âhâd hadis olarak senedli bir şekilde bizlere kadar ulaşmıştır.

Ne var ki İslâm'ın ilk döneminde müşriklerin ortaya attıkları şâir, mecnûn ve sihirbaz gibi iftiraları, bazen de “esâtîru'l-evvelîn” geçmiş ümmetlerin sözleri diyerek yalanlamaya çalıştıkları İslâm dinini özellikle 18.yüzyıldan itibaren de oryantalistlerin İslâm'ın yahudi ve hıristiyan kültürlerinden beslenerek oluşturulduğu fikrini savunan “İslâm'ın yahudi ve hıristiyan kökeni teorisi”ni ortaya atarak bu çerçevede yoğun çalışmalar yapmak sûretiyle hem İslâm âlemini etkilemeye, hem de ihtidâ ederek İslâm'a girmek isteyenleri yönlendirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Oryantalistlerin bu tür çalışmalarına karşı İslâm tarihi boyunca bir takım çalışmalar yapılmış ve yeterli cevaplar verilmiştir. Ancak günümüzde müsteşriklerin çağın getirmiş olduğu her türlü imkânları da kullanarak çalışmalarını yoğunlaştırdıklarını buna karşı ise bu alanda onlara cevap olabilecek çalışmaları yapan ilim adamlarının azlığını esefle müşâhede etmekteyiz.

İşte tam da bu noktada, Arapça, İngilizce ve Hollandaca (Flamanca) bilen, İngiltere ve Hollanda’da oldukça uzun bir süre kalan ve bizzat oryantalistlerin çalışmaları üzerinde araştırmalar yapan, müsteşriklerin kendileri ile de görüşerek onların konuyla ilgili literatürü asıl kaynaklarından da incelemek sûretiyle bu çalışmayı ortaya çıkaran Prof. Dr. Özcan HİDİR, bu alandaki nâdir ilim adamlarımızdan biridir.

Özcan Hıdır “*Hıristiyan Kültürü ve Hadisler*” adlı bu çalışmasında, oryantalistik çalışmalardaki iddialardan hareketle, genelden özele doğru nisbeten spesifik bir alan olan “hıristiyan kültürünün hadislere etkisi” tartışmalarını, zühd hadisleri ve temel bazı zühd literatürü çerçevesinde ele almıştır.

Kitap “önsöz”, “giriş”, üç bölüm, “sonuç”, “bibliyografya” ve “indeks”ten oluşmaktadır.

Girişte konuyla ilgili Mesîhiyyât-Nasrâniyyât, zühd, ruhbânlık-Ascetizm-Monastisizm ve hikmet kavramları, çalışmayla ilgili yönlerinin analizleriyle

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi

beraber ele alınmış sonra da çalışmanın metodu hakkında bilgi verilmiştir. Kullanılan kaynaklar ise genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılmış, genel kaynaklarda, dinler tarihi, tefsir, kelâm, sîret ve İslâm tarihi gibi ilim dallarındaki, konuyla ilgili bölümlerden yararlanılmış, özel olarak da İsrâiliyyâta dair çalışmalar, müslüman âlimlerin daha ziyâde polemik amaçlı eserleri ve yahudi hıristiyan kültürünün İslâm, Kur'ân, Hz. Peygamber (S.A.V) sünnet ve İslâmî ilimlere etkisine dair şarkiyâtçılara ait çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır.

Yazarın gerek kaynaklar bölümünde (s. 51-73)' gerekse bibliyografyada (s. 715-766) 800'den fazla ilmî eser zikretmesi, yazarın eserinin ne kadar büyük bir emek mahsûlü olduğunu göstermektedir.

Yazar bu araştırmasının, İslâm'ın zuhûru yıllarında Mesîhî-İsrâilî bilgi-rivâyetlerin nakline yönelik tartışmalar ile özellikle şarkiyât çalışmalarının başlangıç yıllarından itibaren (XIX. yüzyılın başları) günümüze kadar, hıristiyan kültürünün genel anlamda hadislere, özelde de zühd hadislerine etkisine dair görüş-iddia ve tartışmaları hadis tekniği bakımından değerlendiren interdisipliner-multidisipliner-mukayeseli bir çalışma olduğunu söylüyor.

Dolayısıyla da bu araştırmanın dinler tarihini ve özellikle de hıristitanlık ve doğu hıristiyanlığı tarihi ve kutsal kitaplarını da son derece ilgilendirdiğini bu sebeple de çalışmasında dinler tarihi çalışmalarında da oldukça sık görülen karşılaştırmalı metodun kullanıldığını bildirmektedir. (s. 47)

Mesîhiyyât-hadis-zühd hadisleri ilişkisine dair çalışmalar eleştirel bir yaklaşımla, sebep-sonuç ilişkisi içinde ele alınmıştır.

Türkçe'de hadislerin İsrâiliyyât ile ilişkisi ele alınsada, meselelerin hıristiyan kültürü-hadis ilişkisi yönünün ele alınmadığı, halbuki şarkiyâtçıların meseleyi tek tek bazı hadisleri hıristiyan kültüründeki arka planını-kökenini araştırarak ısrarla gündeme getirdikleri, dolayısı ile de meselenin "İslâm'ın yahudi-hıristiyan kökeni teorisi" çerçevesinde ortaya koymaya çalıştıkları tesbitinde bulunan yazar bu itibarla konunun son zamanların hadisle ilgili en önemli sorun ve sorunsallardan biri olduğunu söylemektedir.

Yazar buradan yola çıkarak çalışmasını "hıristiyan kültürünün hadislere, özellikle de zühd hadisleri-literatürüne etkisinin gerçekliğinin olup olmadığı, eğer varsa bunun tarihi zemini-arka planı, hadisler açısından problematiği, boyutları, sebepleri ve sonuçlarının neler olduğu" soru ve sorunsalları etrafında şekillendirmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ana hatları ile hıristiyanlık tarihi, kutsal kitapları, islamın ilk dönemlerinde incillerin arapçaya tercümesi arap yarımadası hıristiyanları ile Hz. Peygamber (S.A.V), sahâbe ve tâbiûnun dinî kültürel ilişkileri, mâbet, manastır hayatı ve kutsal kitaplar bakımından arap yarımadası, özellikle "Mekke", "Medine", "Necrân" ve "Hîre"nin burada yaşayan hıristiyanlar bakımından konumu ve Hz. Peygamber (S.A.V), sahâbe ve tâbiûn tabakasına etkileri konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde Kur'ân, Hz. Peygamber (S.A.V) ve genel anlamda hadislere hıristiyan kültürü etkisi iddiaları farklı açılardan incelenmiştir. Hadislerle İncillerin mukayesesi de değişik açılardan ele alınarak hadislerdeki isnad olgusuna dikkat çekilmiştir daha sonra da konuyla ilgili öne çıka(rı)la en belirgin

“zühd hadisleri” ve onunla bağlantılı olarak görülen “fiten-melâhim”, “kudsî hadisler”, “mûcizeler” ve “kasasu'l-enbiyâ” bölümlerine dair tartışmalar ele alınmıştır.

Konuyla ilgili hıristiyan kaynaklarından rivâyetlerde bulunan bazı sahâbî ve tâbîfler de tek tek ele alınarak haklarında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde başta Abdullah b. Mübârek ve Ahmed b. Hanbel'in “Kitâbu'z-Zühd”leri olmak üzere zühd ile alâkalı beş eser, hıristiyan kültürü bağlamında, ilgili iddiaları da göz önüne alarak incelenmiştir. Ayrıca zühd kaynaklarında edep-ahlâk-tarih ve tabakât kitaplarında sıkça zikri geçen ve doğrudan Hz. İsâ'ya veya hıristiyan kaynaklarına atıf yapan bazı sözleri genel anlamda değerlendirmeye tâbî tutulmuştur. Ardındanda İnciller ile birebir anlamda uyuşan zühdle alâkalı on beş hadis, ilgili tartışmaları-iddiaları da ortaya koymak sûretiyle ayrı ayrı tetkik edilmiştir.

Yazar, bu çalışmasında konuyla ilgili bilgi ve rivâyetleri öncelikle hadis kriterleri çerçevesinde tenkitçi bir metodla ele almaya gayret ettiğini, ayrıca Kur'ân ve sünnetin umumu muvacehesinde metin açısından da değerlendirdiğini, meselelerin tarihî, ilmî, psiko-sosyal ve sosyo-kültürel boyutlarına da işaretle bulunduğunu; ancak geleneksel hadis düşüncesinin müdafaasını yapmak, öne çıkarılan tartışmalarda görüş ve iddialarına yer verilen şarkiyâtçılar ile müslüman âlim ve yazarları tenkit etmek ya da savunmak gibi bir hedef gütmeye ifade etmektedir. Ancak bu tavrın ileri sürülen görüş ve iddialardaki tutarsızlık, önyargı, ithâm, keyfilik ve indîklere işaret etmesine mani olmadığını da hatırlatmaktadır. (s. 50)

Ayrıca daha ziyâde negatif olarak algılanan Mesîhiyyâtın her fırsatta peşinen negatif bir anlam içerdiği de düşünülmemiş; “pozitif mesîhiyyât”ın da öne çıkabileceği düşünülmüştür.

Yazar, ele aldığı her konuyla ilgili ulaşabildiği bütün literatürü dipnotlarda belirterek konuyla yakından ilgilenen araştırmacı ve okuyuculara kolaylık sağlamayı amaçlamıştır.

Çalışma, araştırma boyunca ele alınan tartışmaların genel bir değerlendirilmesinin ve bazı dikkate değer problemlerin on madde ile belirtildiği bir sonuç (s. 706-713), oldukça zengin bir bibliyografya (s. 715-766) ve karma indeks (s. 768-784) ile son bulmaktadır.